

Gudfars billedbog

Gudfar kunne fortælle historier, så mange og så lange, han kunne klippe billeder og tegne billeder, og når det var mod jul, tog han frem en skrivebog med rene hvide blade, på disse klinede han billeder, taget ud af bøger og aviser, havde han nu ikke nok til hvad han ville fortælle, så tegnede han dem selv. Jeg fik da jeg var lille, flere sådanne billedbøger, men den dejligste af dem alle var dog den fra »det mærkværdige år da København fik gas i stedet for de gamle tranlygter«, og det stod bemærket på det forreste blad.

»Den bog må rigtig forvares vel!« sagde far og mor, »den tør kun komme frem ved stadslejlighed!«

På bindet havde dog gudfar skrevet:

»Riv bogen i stykker, det siger ej stort, værre har andre småvenner gjort!«

Dejligst var det når gudfar selv viste bogen frem, læste versene og det andet skrevne og så fortalte dertil så meget. Da blev historien just en rigtig historie.

Der var på det første blad et billede klippet ud af »Den flyvende post« hvor man så København med Rundetårn og Frue Kirke, til venstre var klinet et billede der forestillede en gammel lygte, på den stod skrevet: »Tran«, til højre var en kandelaber – på den stod skrevet: »Gas«.

»Se det er plakaten!« sagde gudfar, »det er indgangen til historien du skal få. Den kunne også være givet som en hel komedie når man kunne have givet den: »Tran og gas eller Københavns liv og levned«. Det er en meget god titel! Nederst på bladet ses endnu et lille billede, det er ikke så let at forstå, derfor skal jeg forklare dig det. Det er en helhest. Han skulle først komme ved bogens slutning, men han er løbet forud for at sige at hverken indgangen, inderdelen eller udgangen duer. Han kunne have gjort det bedre dersom han kunne have gjort det. Helhesten, skal jeg sige dig, står om dagen tøjret i avisen, han går på spalter, som de kalder det, men om aftenen slipper han ud og stiller sig uden for poetens dør og vrinsker at manden derinde skal dø straks, men han dør dog ikke, er der rigtigt liv i ham. Helhesten er næsten altid en stakkels fyr der ikke kan finde rede i sig selv, ikke finde levebrød og må have luft og føde af at gå omkring og vrinske. Han synes, er jeg forvisset, slet ikke om gudfars billedbog, men derfor kan den dog nok være det papir værd den er skrevet på.

Se, det er det første blad i bogen, det er plakaten!«

Det var netop den sidste aften de gamle tranlygter var tændt; byen havde fået gas og den strålede så at de gamle lygter ligesom blev rent borte i det.

»Jeg var selv på gaden den aften,« sagde gudfar. »Folk gik op og ned for at se på den nye og den gamle belysning. Der var mange mennesker og dobbelt så mange ben som hoveder. Vægterne stod så sørgmodige, de vidste ikke når de skulle afskediges, ligesom tranlygterne. Disse selv tænkte så langt tilbage – de turde jo ikke tænke frem. De huskede så meget fra de stille aftener og de mørke nætter. Jeg støttede mig op til en lygtepæl,« sagde gudfar, »det spruttede i tran og væge, jeg hørte hvad lygten sagde, og det skal du også få at høre!«

»Vi har gjort hvad vi kunne!« sagde lygten. »Vi har været vor tid nok, lyst til glæde og til bedrøvelse. Vi har oplevet mange mærkeligheder. Vi har, så at sige, været Københavns natøjne. Lad nu kun nye blus løse os af og overtage embedet! Men hvor mange åringer skal

de lyse, og til hvad skal de lyse, det vil vise sig! De skinner jo nok lidt stærkere end vi gamle, men det er da ingen sag når man er støbt som gaskandelaber og har sådanne forbindelser som de har, den ene hælder i den anden! De har rør til alle kanter og kan hente kræfter i byen og uden for byen! Men hver af os tranlygter lyser af hvad man selv har i sig og ikke ved familieskab. Vi og vore forfædre har lyst for København fra uendelig gammel tid langt tilbage. Men da det nu er den sidste aften vi lyser og står, så at sige, i andet geled her i gaden med eder, I skinnende kammerater, så vil vi ikke mule og misunde, nej langtfra, vi vil være glade og godmodige. Vi er de gamle skildvagter som afløses af nystøbte drabanter i bedre uniform end vor. Vi vil fortælle eder hvad vor slægt, helt op til tip-tippe-tip-oldemor-lygte har set og oplevet: hele Københavns historie. Gid I og eders efterkommere, indtil den sidste gaskandelaber, må opleve og kunne fortælle lige så mærkelige ting som vi når I engang får afsked, og det får I! Det må I være forberedt på. Menneskene finder nok på en stærkere belysning end gas. Jeg har hørt en student sige at man ymtede om at de ville komme til at brænde søvand!« Det spruttede i vægen da lygten sagde disse ord, det var som den allerede havde vand i sig!

Gudfar hørte nøje efter, tænkte over og fandt at det var en udmærket idé af de gamle lygter i denne overgangsaften fra tran til gas at fortælle og fremvise hele Københavns historie. »En god idé må man ikke slippe,« sagde gudfar, »jeg tog den straks, gik hjem og lavede denne billedbog til dig, den går endnu længere tilbage i tiden end lygterne kunne.

Her er bogen, her er historien: »Københavns liv og levned«, den begynder med bælgmørke, et kulsort blad, det er det mørke tidsrum!«

»Nu vender vi bladet!« sagde gudfar.

»Ser du billedet? Kun det vilde hav og den blæsende nordostvind, den driver svære isstykker. Ingen er ude at sejle på dem uden store stenblokke som oppe i Norge ramlede fra fjeldene ned på isen. Nordostvinden blæser isen af sted, han vil vise de tyske bjerge hvilke knolde der findes oppe i Norden. Isflåden er allerede nede i sundet ud for Sjællands kyst hvor nu København ligger, men da var der intet København. Der var under vandet store sandbanker, imod en af disse stødte isstykkerne med de store rullesten. Den hele isflåde blev stående, nordostvinden kunne ikke få den af grunden, og så blev han så gal i sit hoved som han kunne blive det, og lyste forbandelse over den sandbanke, »den tyvegrund«, som han kaldte den, og han svor at løftede den sig nogensinde op over havfladen, da skulle tyve og røvere komme der, stejler og hjul blive rejst.

Men idet han således bandede og skændte, brød solen frem, og på dens stråler gyngede og svingede sig lyse, milde ånder, lysbørn. De dansede hen over de kuldebringende isstykker der smeltede derved, og de store rullesten sank ned på sandbunden.«

»Solkrapy!« sagde nordostvinden. »Er det kammeratskab og familieskab! Det skal jeg huske, og det skal jeg hævne. Nu lyser jeg forbandelse!«

»Vi lyser velsignelse!« sang lysbørnene. »Banken skal hæve sig, vi vil skærme den! Det sande, det gode og skønne skal bygge der!«

»Sludder for en sladder!« sagde nordostvinden.

»Se, om alt dette vidste nu lygterne ikke at fortælle,« sagde gudfar, »men det ved jeg, og det er af stor vigtighed for Københavns liv og levned!«

»Nu vender vi bladet!« sagde gudfar.

»Åringer er gået, sandbanken har løftet sig. En søfugl har sat sig på den største sten der ragede op af vandet. Du kan se det på billedet. Åringer og år er gået. Havet kastede døde fisk op på sandet, den seje marehalm skød frem, visnede, rådnete, gødede. Der kom flere arter græs og urter, banken blev en grøn holm. Vikingerne gik i land. Der var holmgang til døds kamp og god ankergrund ved holmen ud for Sjælland. Den første tranlampe brændte, jeg tror at de stegte fisk over den, og fisk var her nok af. Silden gik i store stimer gennem sundet, det var svært at føre båden hen over dem, det blinkede i vandet som var der kornmod dernede, det lysnede i dybet som nordlysskin, sundet havde velstand af fisk, derfor byggedes der huse på Sjællands kyst. Væggene var af egetræ, og taget af bark, der var træer nok til det brug. Skibe søgte ind i havnen, tranlygten hang i det gyngende tovværk, nordostvinden blæste og sang: »Uh-u-ud!« Lyste på holmen en lygte, da var det en tyvelygte: Smuglere og tyve øvede deres færd på »Tyvsø«.

»Jeg tror nok det gror, alt det ilde som jeg ville!« sagde nordostvinden. »Snart kommer træet hvor jeg kan ryste frugter!«

»Og her står træet!« sagde gudfar. »Ser du galgen på Tyvsø? Der hænger i jernkæder røvere og mordere, akkurat som de dengang hang. Vinden blæste så at de lange benrade klaprede, men månen skinnede meget fornøjeligt ned på dem, som den nu skinner til et skovbal. Også solen skinnede fornøjeligt ned, smuldrede hen de dinglende benrade, og fra solstrålerne sang lysbørnene: »Vi ved det, vi ved det! Her skal dog blive smukt i en kommende tid! Her skal blive godt og prægtigt!«

»Kyllingesnak!« sagde nordostvinden.

»Nu vender vi bladet!« sagde gudfar.

Klokkerne ringede i Roskilde by, der boede bisp Absalon. Han kunne læse sin bibel og svinge sit sværd, han havde magt og vilje. De driftige fiskere ved havnen hvis by groede frem og var markedsplads, ville Absalon skærme mod overfald. Han lod stænke med vievand den uærlige grund. Tyvsø fik hæderligt mærke. Murer og tømrer tog fat derovre, der voksede en bygning på bispens bud. Solstrålerne kyssede de røde mure alt som de løftede sig.

Der stod Axels Hus.

»Slot med tårne

højvelbårne;

trapper,

karnapper;

buh!

Hu! –

Nordostvinden

tyk i kinden

hvæste,

blæste,

borgen stod alligevel!«

Og ud for den stod »Hafn«, købmændenes havn.

»Havfrubur med søer blanke,

bygt i grønne lund.«¹

De fremmede kom der og købte den megen fisk, byggede boder og huse med blæreskind i vindueshullet, glasset var for dyrt. Der kom pakhuse med gavle og med vinde. Ser du derinde i boderne sidder de gamle svende, de tør ikke gifte sig, de handler med ingefær og peber, de pebersvende!

Nordostvinden blæser gennem gader og gyder, lader støvet fyge, river også et stråtag af. Ko og gris går i gadegrøften.

»Jeg skal kue og knuge!« siger nordostvinden, »suse om de huse og om Axels Hus! Jeg kan ikke fejle! De kalder det Stejleborg på Tyvsø!«

Og gudfar viste et billede deraf han selv havde tegnet. På muren var pæl ved pæl, på hver sad en fangen sørøvers hoved og viste tænder.

»Det er virkeligt sket!« sagde gudfar, »det er værd at kende og godt at forstå. Bisp Absalon var i badstuen og hørte da gennem den tynde væg at et fribytterskib kom derude. Straks sprang han af badet og på sit fartøj, blæste i hornet, og mandskabet kom, pilene fløj i røvernes ryg, de ville derfra, de roede så skrap. Der fæstede sig pile i deres hænder, der var ikke tid til at rive dem ud. Bisp Absalon fangede hver levende en og huggede hovedet af dem. Hvert et blev sat på slottets ringmur. Nordostvinden blæste med tykke kæber med ondt vejr i kæften, som sømanden siger.

»Her vil jeg strække mig,« sagde vinden, »her vil jeg lægge mig og se på det hele kram.« Den hvilede i timer, den blæste i døgn. Åringer gik.

Vægteren kom frem på slottets tårn. Han så mod øster, mod vester, mod sønder og nord. »Der har du det på billedet,« sagde gudfar og viste det. »Du ser ham der, men hvad han så, skal jeg sige dig.«

»Fra Stejleborgs mur er der åbent vand helt ud til Køge Bugt, og bredt er farvandet over til Sjællands kyst. Foran Serritslev mark og Solbjerg mark, hvor de store landsbyer ligger, vokser mere og mere den nye stad med gavlede bindingsværkshuse. Der er hele stræder for skomagere og skindere, for krydderhandlere og ølfolk. Der er markedsplads, der er gildeshus, og tæt ved stranden hvor før var en ø, står den prægtige kirke for Sankt Nicolai. Den har tårn og spir, umådeligt højt, hvor spejler det sig i det klare vand! Ikke langt herfra står Vor Frue Kirke, hvor messerne læses og synges, røgelsen dufter, vokslens brænder. Købmandshavn er nu bispens stad, bispens af Roskilde råder og regerer.

Bisp Erlandsen sidder på Axels Hus. Der brases i køkkenet, der skænkes øl og klet, der er lyd af giger og kobbeltrommer. Kerter og lamper brænder, slottet skinner som var det lygten for det hele land og rige. Nordostvinden blæser om tårn og om mur, de står nok fast. Nordostvinden blæser om byens befæstning vesterpå, et gammelt plankeværk kun. Det holder vel! Der udenfor står Danmarks konge Christoffer 1. Oprørerne slog ham ved Skælskør, han søger tilflugt i bispens by.

Vinden suser og siger som bispens: »Bliv ude! Bliv ude! Porten er lukket for dig!«

Det er ufreds tid, det er tunge dage, hver mand vil råde sig selv. Det holstenske banner vajer fra slottets tårn. Der er savn og suk, det er angstens nat: Strid i landet og den sorte død, bælgmørk nat – men så kom Atterdag!

1 N.F.S. Grundtvig.

Bispens by er nu kongens by. Den har gavlede huse og snævre gader, den har vægter og rådhus, den har en muret galge ved Vesterport. Ingen udenbys mand tør hænges i den; man må være en stadens borger for at kunne dingle der, komme op så højt, at se Køge og Køgehøns.

»Det er en dejlig galge!« siger nordostvinden, »det skønne gror!« og så hvæste og blæste den.

Fra Tyskland blæste fortræd og nød.

»Hanserne kom!« sagde gudfar, »de kom fra pakhuse og disk, de rige købmænd fra Rostock, Lübeck og Bremen, de ville snappe mere end guldgåsen fra Valdemars tårn. De rådede mere i dankongens by end dankongen selv, de kom med væbnede skibe, ingen var forberedt. Kong Erik havde ej heller sind at slås med de tyske frænder, de var så mange, så stærke. Kong Erik og alle hans Hofmænd jog hasteligt ud af Vesterport til Sorø by, til den stille sø og de grønne skove, til kærligheds sang og bægerklang.

Men én blev tilbage i København, et kongehjerte, et kongesind. Ser du billedet her, den unge kvinde, så fin og spæd, med havblå øjne og hørgult hår. Det er Danmarks dronning Philippa, Englands prinsesse. Hun blev i den ængstede stad, hvor i de små gyder og gader med de stejle trapper, skure og tilklinede boder byfolkene vrimler og ved ikke ud eller ind. Hun har mands mod og hjerte, hun kalder borgere og bønder, opmuntrer, opmander. Skibene tiltakles, blokhusene får mænd, karrebasserne knalder. Der er ild og damp, der er godt humør, Vorherre slipper ej Danmark. Og solen skinner ind i alle hjerter, den lyser ud af alle øjne i sejrsglæde. Velsignet være Philippa! Det er hun i hytte, det er hun i hus, det er hun i kongens slot, hvor hun plejer de sårede og syge. Jeg har klippet en krans og lagt om billedet her,« sagde gudfar. »Velsignet være dronning Philippa!«

»Nu springer vi åringer frem!« sagde gudfar. »København springer med. Kong Christian 1. har været i Rom, er velsignet af paven og hædret og hyldet på den lange vej. Han bygger herhjemme en gård af brændte sten. Der skal lærdommen gro, sættes frem på latin. Fattigmands barn fra plov og fra værksted kan også komme med, tigge sig frem, få den lange, sorte, side kappe, synge for borgernes dør.

Tæt op til lærdommens gård, hvor alt er latin, ligger et lille hus. Derinde råder det danske, i sprog og i sæder. Der er øllebrød til morgenkost, og der er middag klokken ti om formiddagen. Solen skinner ind ad de små ruder, på madskab og bogskab. I det ligger skrevne skatte, hr. Michaels »Rosenkrans« og »gudelige komedier«, Henrik Harpestrengs Lægebog og Danmarks Rimkrønike af broder Niels i Sorø. Den bør hver danisman kende, siger husherren, og han er mand for at de kan blive kendt. Det er Danmarks første bogtrykker, hollænderen Gotfred van Ghemen. Han øver den sorte, velsignede kunst, bogtrykkerkunsten.

Og bøgerne kommer til kongens slot og i borgerens hus. Ordsprog og sange får evigt liv. Hvad mennesket ikke tør sige i sorg og lyst, synger folkesangens fugl, forblommet og dog klart. Den flyver så frit, den flyver så vidt igennem borgestue, gennem ridderborg. Den sidder som falk på ridderfrøkenens hånd og kvidrer, den lister sig ind som lille mus og pipper i hundehullet for den trælbundne bonde.«

»Det er mundsvejr det hele!« siger den skarpe nordostvind.

»Det er forårstid!« sige solens stråler, »se hvor pipper det grønne!«

»Nu blader vi frem i vor billedbog!« sagde gudfar.

Hvor stråler København! Der er turnering og leg, der er optog med pragt. Se de ædle riddere i rustning, se de høje fornemme fruer i silke og guld. Kong Hans giver sin datter Elisabeth til kurfyrsten af Brandenburg. Hvor er hun ung, hvor er hun glad. Hun træder på fløjl. Der er en fremtid i hendes tanker: huslivets lykke. Tæt ved hende står hendes kongelige bror prins Christian med de tungsindige øjne og det hede, brusende blod. Ham har borgerfolket kær, han kender deres tryk, han har fattigmands fremtid i tanke.

Gud alene råder for lykken!

»Nu blader vi frem i vor billedbog!« sagde gudfar. »Skarpt blæser vinden, synger om det skarpe sværd, om den tunge tid, om ufredstid!«

»Det er en iskold dag, det er midt i april. Hvorfor stimler mængden sammen uden for slottet foran den gamle toldbod hvor kongeskibet ligger med sejl og flag? I vinduer og på tage er folk at se. Der er sorg og bedrøvelse, forventning og angst. De ser mod slottet hvor før var fakkeldans i de gyldne sale, men nu så stille og tomt. De ser mod vindueskarnappen hvor kong Christian så ofte så ud over »Hofbroen« og ad det smalle »Hofbrostræde« til sin duellil, den hollandske pige han hentede fra Bergens by. Skodderne er skudt for. Mængden ser mod slottet: Nu åbnes porten, vindebroen sænkes. Der kommer kong Christian med sin trofaste hustru Elisabeth. Hun vil ej forlade sin kongelige herre, nu han er så hårdt betrængt.

Der var ild i hans blod, der var ild i hans tanke. Han ville bryde med den gamle tid, bryde bondens åg, være borgeren god, stække »de grådige høge«. Men de var ham for mange. Han drager fra land og rige for derude at vinde venner og frænder for sig. Hans hustru og trofaste mænd følger med, hvert øje er vådt nu i skilsmisens stund.

Der blander sig stemmer i tidens sang, imod ham og for ham, et tredobbelt kor. Hør adelens ord, de står skrevet og trykt:

»Ve over dig, Christian den Onde! Det udøste blod på Stockholms torv råber højt over dig, forbandelsens ve!«

Og munkenes råb har den samme dom: »Du være forstødt af Gud og af os! Den lutherske lære kaldte du hid, til den gav du kirke og prædikestol, lod Djævelens tunge tale. Ve over dig, Christian den Onde!«

Men bonde og borger græder så dybt: »Christian, du folkekære! Ej bonden skal kunne sælges som kvæg, ikke byttes bort for en jagthund! Den lov er dit skudsmål!« Men fattigmands ord er som avner for vinden.

Nu sejler skibet slottet forbi, og borgerne løber op på volden for dér endnu en gang at se den sejlende kongesnekke.

Tiden er lang, tiden er trang, stol ikke på venner, stol ikke på frænder!

Farbror Frederik på slottet i Kiel ville nok være konge i landet.

Kong Frederik ligger for København. Ser du billedet her: »Det tro København«. Rundt om er kulsorte skyer med billede på billede, betragt kun hvert! Det er et klingende billede, det klinger endnu i sagn og sang: den tunge, trange, den bitre tid i åringers gang.

Hvor gik det kong Christian, den vildsomme fugl? Derom har fuglene sunget, og de flyver vidt over land og sø. Storken kom tidligt i forårstid, syd fra over det tyske land. Den havde set hvad der nu fortælles.

»Den flygtende kong Christian så jeg køre på lynggroet hede. Der mødte ham et usselt køretøj, forspændt med én hest. I det sad en kvinde, kong Christians søster, markgrevindens af Brandenburg. Tro den lutherske lære var hun jaget bort af sin husbond. På den mørke

hede mødtes de landflygtige kongebørn². Tiden er trang, tiden er lang, stol ikke på ven eller frænde!«

Svalen kom fra Sønderborg Slot med klagelig sang. »Kong Christian er forrådt! Han sidder der i det brønddybe tårn, hans tunge trin slider spor i stengulvet, hans finger sætter mærke i det hårde marmor!«

»O hvilken sorg fik slige ord,
som stenens fure fik?«³

Fiskeørnen kom fra den rullende sø; den er åben og fri: Der flyver et fartøj, det er den kække fynbo Søren Nordby! Lykken er med – men lykken er som vejr og vind omskiftelig.

I Jylland og Fyn skriger ravn og krage: »Vi er oppe at age! Det går så bra, så bra! Her ligger ådsler af heste, og mennesker med.« Det er ufreds tid, det er Grevens Fejde. Bonden tog sin kølle, købstadsmanden sin kniv, så råbte de højt: »Vi slår ulvene ihjel så at ingen unger bliver tilbage!« Der driver skyer og røg fra de brændende byer.

Kong Christian er fange på Sønderborg Slot, han slipper ej fri, ser ej København og dens bitre nød. På Nørre Fælled står Christian 3. hvor faren stod. I staden er angst, der er hunger og smitsot.

Op til kirkens mur sidder i pjalter en udmagret kvinde, et lig er hun. To levende børn ligger på hendes skød og suger blod af den dødes bryst.

Modet er faldet, modstanden falder. *Du tro København!*

Der blæses fanfare, hør pauker og trompeter!

I rige klæder af silke og fløj og med vajende fjer kommer på guldbræmmede heste de adelige herrer. De rider til Gammeltorv. Er der karrusel eller turnering efter vante skik? Borgere og bønder i deres bedste pynt søger også derhen.

Hvad er der at se? Er der rejst et bål til at brænde papistiske billeder, eller står bødlen der som han stod ved Slaghoeks bål? Kongen, landets herre er lutheran, det skal kendes, hævdes og lyses i kuld.

Højfornemme fruere og adelige jomfruere sidder med høje kraver og perler på huen bag de åbne vinduer og ser al den stads. På udbredt klæde, under klædestag, sidder rigets råd i ældgammel dragt nær kongens trone. Kongen er tavs. Nu læses op i det danske sprog hans vilje, rigsrådets vilje. Borger og bonde få strenge ord, revselsens ord for al den modstand de havde vist mod den høje adel. Ydmyget blev borgeren, bonden blev træl. Nu lyder fordømmelsens ord mod landets bisper. Deres magt er forbi. Alt kirkens og klostrenes gods bliver henlagt til konge og adel.

Der er hovmod og had, der er prunk, der er ynk.

»Fattige fugl kommer hinkende,
kommer linkende ...

Rige fugl kommer susende,
kommer brusende!« –

2 »Oc er vel underligt at betencke, at saadan en gudfryttig, fin og fornem Første, som Kong Hans vaar, at hans Børn skulde haffue saa liden Lycke i Verden.« Arild Huitfeldt

3 Fr. Paludan-Müller.

Omskiftelsens tid har tunge skyer, men også solskin. Det lyste just nu i lærdommens gård, studentens hjem, og navne lyser ud derfra helt op i vor tid. Hans Tausen, den fynske fattige smedesøn:

»Det var hin liden smådreng fra Birkende by,
hans navn fløj over Danmark med folkelig ry.
En dansk Morten Luther, han stred med ordets sværd,
og sejrede med ånden i hjertefolkets hær.«⁴

Der lyser navnet Petrus Palladius, latin, men på dansk Peter Plade, Roskilde bisp, også søn af en fattig smed i jydernes land. Og af adelsnavne stråler Hans Friis, rigets kansler. Han satte studenten ved sit bord, sørgede for ham og for peblingen med. Og én fremfor alle får hurra og sang:

»Mens én student ved Axels Havn
et bogstav véd at skrive,
så længe skal kong Christians navn
med hurra hilset blive.«⁵

Der kom solstråler mellem de tunge skyer i omskiftelsens tid.
Nu vender vi bladet.

Hvad suser og synger i »Store Bælt« under Samsø kyst? Af søen stiger en havfrue med tanggrønt hår, hun spår for bonden: En prins skal fødes, der bliver en konge, mægtig og stor. På marken under den blomstrende hvidtjørn han fødtes. Nu blomstrer hans navn i sagn og i sange, i riddergårde og slotte rundt om. Børsen skød frem med tårn og spir, Rosenborg løftede sig, så langt ud over volden. Studenten selv fik sit eget hus, og tæt derved står og peger mod himlen det Rundetårn, en Urania-søjle der ser mod Hven, hvor Uranienborg stod. Dens gyldne kupler fik glans i måneskin, og havfruer sang om manden derude som konger og åndens stormænd besøgte, den snildetsbårne, af adelsblod, Tycho Brahe. Han løftede Danmarks navn så højt at med stjernehimlen det kendtes i alle jordens åndlyste lande. Og Danmark stødte ham bort fra sig.

Han sang trøst i sin smerte:

»Er ej himlen allevegne,
hvad behøver jeg så mer'?'«

Hans sang har folkesangs liv, som havfruens sang om Christian 4.!

»Nu kommer et blad du skal rigtig se på!« sagde gudfar, »der er billede på billede som i kæmpevisen vers på vers. Det er en sang så glædelig i sin begyndelse, så sørgelig i sin udgang.«

Der danser et kongebarn på kongens slot, hvor er hun yndig at se. Hun sidder på Christian 4.s skød, hans elskede datter Leonora. I kvindelige sæder og dyder hun gror. Den mægtige adels fornemste mand Corfitz Ulfeldt er hendes brudgom. Hun er barn endnu, hun får også ris af sin strenge hovmesterinde. Hun klager for kæresten, og hun har ret. Hvor er hun kløgtig, dannis og oplært, kan græsk og latin, synger italiensk til sin lut, ved at tale om paven og Luther.

4 B.S. Ingemann.

5 Poul M. Møller.

Kong Christian ligger i gravkapel i Roskilde dom, Leonoras bror er konge. Der er glans og pragt på slottet i København, der er skønhed og snilde, først dronningen selv: Sophie Amalie af Lyneborg. Hvo styrer sin hest så vel som hun? Hvo har i dansen en majestæt som hun, hvo taler med kendskab og ånd som Danmarks dronning?

»Eleonore Christine Ulfeldt!« De ord blev sagt af den franske gesandt. »I skønhed, kløgt overstråler hun alle!«

Fra slottets bonede dansegulv voksede niddets burre, den hængte sig fast, den filtrede ind og hvirvlede om sig krænkelsens hån: »Det slegfredbarn! Hendes karm skal holde ved slottets bro. Hvor dronningen kører, skal fruene gå!« Det flyger med sladder, med opspind og løgn.

Og Ulfeldt tager sin hustru ved hånd i den stille nat. Nøglerne har han til stadens porte, han åbner en af dem. Hestene venter derudenfor. De rider langs stranden og sejler så bort til det svenske land.

Nu vender vi bladet, som lykken vender sig for de to.

Det er efterårstid, dagen er kort, natten er lang. Det er gråt og vådt, vinden så kold og i stigende styrke. Det suser i løvet på voldens træer, løvet flyver ind i Peder Oxes gård. Den står tom og forladt af sit herskab. Vinden suser ud over Christianshavn, om Kai Lykkes gård, nu er den tugthus. Han selv er jaget fra ære og land, hans våben er brudt, hans billede hængt i den højeste galge. Således er straffet hans kåde, letfærdige ord om landets hædrede dronning. Højt tuder vinden og farer hen over den åbne plads hvor rigshovmesterens gård har stået. Nu er kun tilbage af den én sten, »den drev jeg som rullesten herved på den sejlene is,« suser vinden, »stenen strandede hvor siden Tyvsø skød op, forbandet af mig. Så kom den med i hr. Ulfeldts gård, hvor fruene sang til den klingende lut, læste græsk og latin og knejsede stolt, nu knejser kun stenen her med sin indskrift:

»Forræderen Corfitz Ulfeldt

Til evig spot, skam og skændsel.«

Men hvor er hun nu, den fornemme frue? »Hu-ih-hu-ih!« piber vinden med skærende røst. I »Blåtårn« bag slottet hvor havvandet slår mod den slimede mur, der har hun alt siddet i mange år. Der er i kammeret mere røg end varme, det lille vindue er højt under loftet. Kong Christian 4.s forkælede barn, hun den fineste frøken og frue, hvor sidder hun ringe, hvor sidder hun slet! Erindringen hænger gardin og tapet om fængslets tilrøgede vægge. Hun husker sin barndoms dejlige tid, sin fars milde, strålende træk. Hun husker sin pragtfulde bryllupsfærd: hendes stoltheds dage, hendes trængselstid i Holland, i England og på Bornholm.

»Ej noget synes tungt for ægte kærlighed!«

Dog, da var hun hos ham, nu er hun ene, for altid ene! Hun ved ej hans grav, og ingen ved den.

»Troskab mod manden var al hendes brøde.«

– Hun sad i åringer, lange og mange, mens livet rørte sig udenfor. Det står aldrig stille, men det vil vi et øjeblik her, tænke på hende og sangens ord:

»Min husbond holdt jeg tro min ed

i nød og stor elende!«

»Ser du billedet her?« sagde gudfar.

Det er vintertid, frosten slår bro mellem Lolland og Fyn, bro for Carl Gustav, som drager ustandseligt frem. Der er plyndring og mordbrand, angst og nød i det hele land.

Svensken ligger for København. Det er bidende koldt og en fygende sne, men tro sin konge og tro sig selv står mænd og kvinder rede til kampen. Hver håndværksmand, bodsvend, student og magister er oppe på volden til værn og forsvar. Der er ingen frygt for de gloende kugler. Kong Frederik svor han ville dø i sin rede. Han rider deroppe, og dronningen med ham. Der er mod og mandstugt og fædrelandssind. Lad svensken kun trække sin ligskjorte på og snige sig frem i den hvide sne, forsøge at storme. Der væltes bjælker og sten ned på dem, ja, kvinderne kommer med bryggerkedler og hælder sydende beg og tjære over de stormende fjender.

I denne nat er konge og borger én samlet magt. Og der er frelse, og der er sejr. Klokkerne ringer, takkesang lyder. Borgerfolk, her vandt du adelsspore!

Hvad følger vel nu? Se billedet her.

Bisp Svanes frue kommer i lukket karm, det tør kun den høje, mægtige adel. De stolte junkere bryder vognen itu. Bispinden må gå til sin bispegård.

Er det den hele historie? – Langt større skal brydes i næste stund, overmodsvældet.

Borgmester Hans Nansen og biskop Svane rækker hinanden hånd til gerning i Herrens navn. De taler med kløgt og med ærlighed, det høres i kirken og i borgerens hus. Et sammenholdshåndslag og havnen spærres, portene lukkes, stormklokken ringer, magten er givet til kongen alene, han som blev i sin rede i farens stund. Han herske, han råde over store og små!

Det er enevoldstiden.

Nu vender vi bladet og tiden med det.

»Hallo, halløj, hallo!« Ploven er lagt til side, lyngen får lov at gro, men jagten er god. »Hallo, halløj!« Hør de skingrende horn og de halsende hunde. Se jægerskaren, se kongen selv, kong Christian 5. Han er ung og glad. I slot og i stad er der lystighed. I salene vokslys, i gården fakler, og byens gader har fået lygter. Alt stråler så nyt! Den nye adel indkaldt fra Tyskland, baroner og grever får gunst og gave. Nu gælder titler og rang og det tyske sprog. Da klinger en stemme så ægte dansk, det er væverens søn, som nu er bisp. Det er Kingos røst. Han synger de dejlige salmer.

Der er en anden borgermands søn, en vintappersøn, hans tanke lysner i lov og ret. Hans lovbog blev guldgrund for kongens navn, det står end i kommende tider. Den borgersøn, landets mægtigste mand, får adelsskjold og fjender med så bødlens sværd på retterstedet er over Griffenfjelds hoved. Da lyder benådning med evigt fængsel. De sender ham til en klippeø under Trondhjems kyst:

»Munkholm – Danmarks Sankt Helene.«

Men dansen går let i slottets sal, der er glans og pragt, der er livlig musik, der danser hofmænd og fruer.

Nu kommer Frederik 4.s tid!

Se de stolte skibe med sejrslag! Se det rullende hav! Ja, det kan fortælle om storbedrift, om Danmarks hæder. Vi husker navne, den sejrsløve Sehested og Gyldenløve! Vi husker Huitfeldt, der for at frelse den danske flåde sprængte sit skib og fløj mod himlen med Dannebrog. Vi tænker på tiden og striden dengang, og helten der sprang fra det norske fjeld til Danmarks værn: Peter Tordenskjold. Fra det herlige hav, fra det svulmende hav tordner hans navn fra kyst til kyst:

»Der slog et lyn igennem pudderstøvet,

en torden gennem tidens hvisken lød;
en skrædderdreng sprang ned fra skrædderbordet,
fra Norges kyst løb ud en liden »snæv«.

Og vikingånden over Nordens hav
fløj atter, ungdomskæk og stålomgjordet.«⁶

Der kom en luftning fra Grønlands kyst, en duft som fra Bethlehems-landet. Den meldte om
evangeliets lys ved Hans Egede og hans hustru.

Det halve blad her har derfor guldgrund, det andet halve, der tyder sorgen, er askegråt med
sorte stænk, som fra ildens gnister, som fra sot og syge.

I København raser pesten. Gaderne er tomme, dørene stænget, rundt om er tegnet med
kridt et kors: Derinde er soten, men hvor korset er sort, er alle døde.

I natten bæres ligene bort, uden klokkeklang. De tager på gaden de halvdøde med.
Rustvognene rumler, de er fyldt med lig. Men ud fra krostuen lyder fælt berusedes sang og
vilde skrig. Ved drik vil de glemme den bitre nød, de vil glemme og ende – ende! Alt får jo
ende, her ender bladet med anden nød og prøvelsestid for København.

Kong Frederik 4. lever endnu, hans hår er grånet i årenes løb. Fra vinduet på slottet ser han
ud i det stormfulde vejr. Det er sent på året.

I et lille hus ved Vesterport leger en dreng med sin bold. Den flyver op på loftet. Den lille
tager en tælleprås, går op for at søge, da tændes der ild i det lille hus, i den hele gade. Det
lysner i luften så skyerne skinner. Se flammerne vokse! Der er føde for ilden, der er hø og
halm, der er flæsk og tjære, der er stabler af brænde til vintertiden. Og alting brænder. Der
er gråd og skrig, der er stor forvirring. I vrimlen rider den gamle konge, opmuntrer, befaler.
Der sprænges med krudt, rives huse ned. Nu brænder det også i Nørre Kvarter, og kirkerne
brænder: Sankt Petri, Vor Frue! Hør sangværket spiller sin sidste sang: »Vreden du afvend,
Herre Gud af nåde!«

Kun Rundetårn står, og slottet står. Rundt om er rygende tomter. Kong Frederik 4. er folket
god, han trøster og mætter, han er hos det, er de husvildes ven. Velsignet er Frederik 4.!

Se nu dette blad!

Se den gyldne karm med tjenere rundt om, med væbnede ryttere foran og bagved, kommer
fra slottet, hvor der er spændt en jernlænke for at hindre folket i at komme alt for nær. Hver
uadelig mand må gå over pladsen med blottet hoved. Thi ses ej mange, de undgår stedet.
Der kommer nu en med nedslået blik, med hatten i hånden, og det er just den mand, i den
tid, som vi nævner højt:

»Som rensende stormvind hans tale klang,
til solskin i kommende dage;
indsmuglede noder som græshopper sprang
den vej de var kommet, tilbage.«⁷

Det er snildet og lunet, det er Ludvig Holberg. Den danske scene, hans storheds slot, har
man lukket, som var det forargelsens bo. Al glæde er skrinlagt, dans, sang og musik er
forbudt og lyst bort. Nu råder den mørke kristendom.

6 Carl Ploug.

7 Christian Wilster.

»Der Dänenprinz!« som hans mor ham kaldte, nu kommer hans tid med solskinsvejr, med fuglenes sang, med glæde, danskhed og lystighed: Kong Frederik 5. er konge. Og lænkerne tages fra pladsen ved slottet, den danske scene er åbnet igen, der er latter og lyst, der er godt humør. Og bønderne rider sommer i by! Det er munterhedstid efter fastetid og forknyttelsens tid. Det skønne trives, sætter blomst og frugt i toner, i farver, i bildende kunst. Hør Grétrys musik! Se Londemanns spil! Og Danmarks dronning elsker det danske. Louise af England, dejlig og mild, velsigne dig Gud i sin himmel! Solstrålerne synger lifligt i kor om dronninger i det danske land: Philippa, Elisabeth, Louise!

Den jordiske del er længst skrinlagt, men sjælene lever, og navnene lever. Igen sender England en kongebud: Mathilde, så ung og snart så forladt! Om dig vil digtere synge i tiden, om ungdomshjertet og prøvelsens stund. Og sangen har magt, en unævnelig magt gennem tider og folk! Se slottets brand, kong Christians borg. Man søger at frelse det bedste der findes. Se Holmens folk slæbe bort en kurv med sølvstøj og kostelige sager, stor rigdom er det, men pludselig ser de gennem den åbne dør hvor flammerne lyser, en buste af bronze, kong Christian 4. Da kaster de den rigdom de bærer; hans billede derinde er dem langt mere! Det må de redde, hvor tungt det endogså må være at bære. De kender ham jo fra Ewalds sang, fra Hartmanns dejlige melodi.

Der er magt i ordet og sangen, og den skal klinge engang så stærkt om den stakkels dronning Mathilde.

»Nu bladrer vi frem i vor billedbog.«

På Ulfeldts plads stod den skændselssten. Hvor rejstes i verden vel en som den? Ved Vesterport blev en støtte rejst, hvor mange i verden er der vel som den?

Solstrålerne kyssede rullestenen, grundlaget under »Frihedsstøtten«. Alle kirkeklokker ringede, flagene vajede, folket jubede for kronprins Frederik. Gamle og unge bar i hjerte og på tunge navnene Bernstorff, Reventlow, Colbjørnsen. Med strålende øjne og takfyldte hjerter læses støttens velsignede indskrift:

»Kongen bød, stavnsbåndet skal ophøre, landbolovene gives orden og kraft at den frie bonde kan vorde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig borger, lykkelig!«

Hvilken solskinsdag! Hvilken »sommer i by«!

Lysånderne sang: »Det gode gror! Det skønne gror! Snart falder stenen på Ulfeldts plads, men »Frihedsstøtten« skal stå i solskin, velsignet af Gud, konge og folk!«

»Vi har en gammel landevej,
den går til verdens ende.«⁸

Det åbne hav, åbent for ven og fjende, og fjenden var der. Den sejlede op, den mægtige engelske flåde, en stormagt kom imod en lille. Kampen var hård, men folket modigt:

»Hver stod fast og ufortrøden,
stod og stred og favned' døden!«⁹

Vandt beundring af sin fjende og begejstrede Danmarks skjalde. Den slagdag mindes den dag i dag med vajende flag: Danmarks hædrende *anden april*, skærtorsdagsslaget på Reden.

8 N.F.S. Grundtvig.

9 W.H.F. Abrahamson.

Åringer gik. En flåde blev set i Øresund. Gjaldt det Rusland eller Danmark? Det vidste man ej, selv ingen ombord.

Der er en fortælling i folkemund at den morgenstund i Øresund da den forseglede ordre blev brudt og læst op, og den lød: at tage den danske flåde, trådte frem for sin chef en ung kaptajn, højhjertet i ord og dåd, en Bretlands søn: »Jeg svor,« var hans ord, »at til min død ville jeg kæmpe for Englands flag, i åbent, ærligt slag, men ej at ville overmande!«

»Og dermed styrted' han sig over bord!«

»Og flåden styrede mod København. –

Fjernt fra det sted hvor slaget skulle stande,

lå *han*, kaptajnen – ukendt er hans navn –

et vandkoldt lig, skjult af de sorte vande,

til strømmen drev ham op, og svenske mænd

på fiskertog i stjernefulde nætter

ham fandt, bar ham i båd til stranden hen

og – rafled' om den dødes epauletter.«¹⁰

Fjenden stod for København, det lyste i flammer, vi mistede flåden, men ikke modet og troen på Gud; han ydmyger, men løfter igen. Vunderne læges som i einherjers slag. Københavns historie er rig på trøst.

Altid folketroen var den,

Danmark har i Vorherre en ven.

Holder vi fast, han holder igen,

og solen skinner i morgen!

Snart skinnede den på den rejste stad, på rige kornmarker, på kløgt og snilde, en fredens velsignet sommerdag, hvor digtningen rejste sit fatamorgana så farverigt herligt ved Oehlenschläger.

Og i videnskaben blev gjort et fund, langt mere end et guldhorn i gammel tid, en bro af guld blev fundet:

– – »en bro for tankens lyn

i alle tider ind i folk og riger.«

Hans Christian Ørsted indskrev der sit navn.

Og se! Ved slottet op til kirken blev rejst en gård, til den gav selv den fattigste mand og kvinde glad sin skærv.

»Du husker fra foran i billedbogen,« sagde gudfar, »de gamle stenblokke som ramlede fra Norges fjelde og førtes på isen herved, de er løftet igen fra den dybe sandgrund på Thorvaldsens bud i marmorets skønhed; dejligt at se!«

Husk hvad jeg har vist dig, og hvad jeg fortalte. Sandgrunden i havet løftede sig op, blev værn for havnen, bar Axels Hus, bar bispens gård og kongens slot og bærer nu det skønnes tempel. Forbandelsens ord er vejret hen, men hvad sollysets børn i glæde sang om en kommende tid, er blevet opfyldt.

Så mangan storm er faret hen, den kan komme igen og vil atter henfare! Det sande og gode og skønne har sejren!

Og hermed er billedbogen sluttet, men langt fra ikke Københavns historie! Hvo ved hvad du selv engang skal opleve?

Det har tit set sort ud, blæst en storm, men solskinnet er dog ikke blæst bort, dét bliver! Og stærkere endnu end det stærkeste solskin er Gud! Vorherre råder for mere end for København.«

Det sagde gudfar og gav mig bogen. Hans øjne lyste, han var så vis i sin sag. Og jeg tog bogen så glad, så stolt og forsigtigt, som nyligt jeg bar min lille søster for første gang.

Og gudfar sagde: »Du må meget gerne vise en og anden din billedbog, du må også nok sige at jeg har lavet, klistret, tegnet det hele værk. Men det er en livssag at de straks ved hvorfra jeg har fået idéen til den. Du ved det, fortæl det. Idéen skyldes de gamle tranlygter der netop, sidste aften de brændte, viste for stadens gaskandelabre som fatamorgana alt hvad der var set fra den første lygte blev tændt ved havnen til nu København i denne aften belystes både af *tran* og af *gas*.

Du må vise bogen til hvem du vil, det vil sige til folk med milde øjne og venligt sind, men kommer en helhest – så luk

Gudfars billedbog.«